

Lliçó inaugural del curs acadèmic 2019-2020

“ EL DEURE DE VIURE EN PAU ”

Impartida per Guillem Enrech.

La Seu d'Urgell, 28 d'octubre de 2019

“L’aspiració humana per a una convivència harmònica i solidària en base al dret de viure en pau, ens ha portat a reflexionar sobre el fet de que la “convivència harmònica i solidària”, no ens ve donada, cal construir-la. Per això, parlem del DEURE DE VIURE EN PAU com a obligació que ens impel·leix a actuar, a comprometre’ns personalment com a parts integrants de la comunitat.

Presentem, com a pilars bàsics d’aquest compromís, l’educació i la justícia:

- educació en valors ètics*
- justícia com a equitat”*

INTRODUCCIÓ

Salutacions

Referència “en camisa de onze varas” (doble aplicació per:)

Importància de l'acte, responsabilitat gran

Grandària de la “percha” jo mateix

Referència a “... escribano haremos..., lo que sepamos”

Al·lusió a la “gestació”

Dubtes al principi

Tempestat d'idees “brainstorming”

Decisió per vinculació d'educació i justícia com a pilars bàsics del

DEURE DE VIURE EN PAU

També podríem parlar de DRET A VIURE EN PAU, però he optat per titular aquestes reflexions como DEURE... és més vinculant a nivell personal, ... implica actuar, comprometre's....

I) Referències d'actualitat al voltant de la convivència

- El filòsof alemany **P. SLOTERDIJK** afirmava en una recent entrevista “... **Que, si nos la describieran antes, no elegiríamos vivir en esta sociedad...**” on s'evidencien trets de **cinisme, indiferència**; la gent sent que la major part dels esdeveniments que passen no depèn del seu propi comportament. Si et sents indiferent vers les coses que succeeixen, amb probabilitat, consentiràs en una actitud més o menys cínica o **AMORAL**
- La nostra societat allibera quantitats d'efectes “bruts” **COBDÍCIA, RESSENTIMENT, COMPETICIÓ, ENVEJA, VIOLÈNCIA** per damunt de tot **DESIGUALTAT**.

En una paraula, *cada uno va a lo suyo*.

➤ **PESSOA:** “Tengo más almas que una; hay más yos que yo mismo” Entre nosaltres l’individu és sagrat; els individus ens afirmem..., però no semblen estar molt satisfets amb el que som. Vivim obsessionats per noves experiències.

➤ **La paradoxa robòtica**

❖ Intentem crear robots el més semblants als humans (intel·ligència artificial); robots capaços d’aprendre i emocionar-se... Però en realitat som els de la nostra espècie qui semblen més robotitzats i ens comportem (la frase és forta) com un *nuevo rebaño digital* de consumidors, operadors i VOTANTS. Perilla l’individu conscient i format en tant “traga papil·la” del llibre digital.

❖ Avui estem mancats de líders; la mobilització popular a través de les xarxes socials porta una nova democràcia de portaveus de necessitats i ànsies populars. Se substitueix la jerarquia per la transversalitat. (Al·lusió a Lincoln, Juana de Arco, Guifré el Pilós, El Cid...)

❖ Adaptació al nou entorn de ciutadans entre robots en tots els àmbits. La persona, en aquest medi organitzat al voltant de la tecnologia, és un usuari convertit en receptor i emissor de qualsevol tipus de missatge amb capacitat d’interactuar amb audiències llunyanes i disperses.

❖ Cobren cada cop més importància els conceptes piagetians d’adaptació, assimilació i acomodació.

II) Educar és formar el caràcter: VALORS ÈTICS

Davant d’aquests brots negatius, que deterioren una convivència democràtica i solidària, que s’apunten en la societat, es pot postular la importància de l’acció educativa, per a fer de la mateixa alguna cosa més que la instrucció en coneixements tècnics orientats a la productivitat; a la formació de les persones s’ha d’incorporar explícitament els valors ètics

que jutgem bàsics i fonamentals. Formem un ciutadà competent per a produir una mercaderia, però incapaç de plantejar-se quina és la seva finalitat.

És lícit i possible partir d'una ètica universal i laica, acceptable per tots, fruit de varis segles de tradició i pensament, de la barreja de cultures, ideologies i religions com a pressupost d'una societat democràtica.

L'educació, així entesa, exigeix la cooperació de tots els agents: escola, família, institucions, mitjans de comunicació...

Parlem de pluralitat de valors: estètics, polítics, socials, econòmics, professionals... Però no tots són ètics; aquests són els fonamentals en la formació del caràcter, són els valors humans.

L'origen de la DESIGUALTAT

Les societats pròsperes i opulentes accepten com a criteri de valor personal el que es verifica en els seus resultats materials i econòmics. La prosperitat econòmica no és més que un pas, necessari però insuficient per a aconseguir la plenitud humana. El benestar material i el confort no generen una espontània SOLIDARITAT. En aquest sentit, crec, estem davant el germen de DESIGUALTAT.

Exigència de l'ètica

L'ètica exigeix, sobre tot, AUTODOMINI. L'autodomini és costós i demana sacrifici, fortalesa d'ànim, temperància. Valorem l'autodomini d'un professional que destaca, de la top-model, d'un atleta..., i molt sovint els presentem com a exemples "d'èxit personal".

En realitat, ens manquen models de bona persona; es pot ser bo de moltes maneres. No tenim un model de "persona ideal". Sí comptem amb un conjunt de valors universalment consensuats, que serveixen de marc i criteri per a controlar fins on arriben les nostres exigències ètiques individual i col·lectivament.

Valors consensuats: els DRETS FONAMENTALS

Producte de la civilització, de més de vint-i-cinc segles de pensament: la democràcia grega, l'origen de la filosofia, la tradició judeo-cristiana, el dret romà, la Il·lustració, el pensament crític de Marx i Nietzsche... Tot això ens ha deixat un pòsit de valors, principis, ideals que es resumeixen en els anomenats DRETS FONAMENTALS, els drets inherents a tota persona per raó de la seva dignitat: els drets humans.

No fa falta buscar una fonamentació epistemològica o religiosa de tots els principis; simplement afirmar-nos amb BOBBIO que la fonamentació dels Drets humans és la Declaració universal dels drets de 1948.

Drets Humans: Concrets/abstractes?

Els valors que inspiren els drets humans són valors abstractes i formals. Per aquest motiu, els acceptem com universals: la igualtat, la vida, la pau..., són pautes/criteris que només podem concretar o dotar d'un contingut molt insuficient.

Com han de **defensar-se** en les distintes situacions conflictives?... Els drets humans han de ser la font d'on mana el dret positiu, però mai arribaran a esgotar-se en el seu sentit i riquesa les fórmules d'una legislació positiva. Serà l'ètica qui orienti la interpretació de l'ordenament jurídic en la seva aplicació. Citem alguns supòsits d'actualitat:

- Discriminació d'estrangers versus dret a la igualtat
- Llibertat individual (situació de partida a l'escola) davant igualtat d'oportunitats
- Quotes de participació davant capacitat/mèrit
- Societat competitiva versus solidaritat
- TV embrutidora davant llibertat d'expressió

Respondre a aquestes o altres alternatives que poden presentar-se i dur-nos a actituds pessimistes, escèptiques. Creure en els valors ens afirma en què els assoliments socials, en especial a llarg termini, procedeixin de la labor voluntària i coherent d'una sèrie d'individus que combreguin i comparteixin uns objectius comuns.

Cooperació.

Per a ROUSSEAU una societat democràtica i racional necessita quelcom que lligui als individus a fins i objectius. El plantejament des de la perspectiva de l'ètica és el sentit d'UNIVERSALITAT; es tracta d'interessos comuns a tots els ciutadans i que compromet a tota la humanitat.

Dificultat en el consens.

Que tinguem uns valors ètics universals, tal com dèiem més amunt, no significa que no quedin zones dubtoses i fosques on el consens és complicat. Citarem dos situacions sense cap ànim d'assentar doctrina.

Consensuar la despenalització de l'avortament, eutanàsia

- Uns, negació del dret a la vida del fetus (*nasciturus*)
- Altres, negació del dret a la llibertat de la dona a decidir sobre el seu propi cos

Igualtat entre tots

- Protegir als més desfavorits (mesures de l'Estat del Benestar)
- Limitar la llibertat dels que viuen millor, sotmetent-los a obligacions fiscals per a redistribuir els béns bàsics (salut, educació...).

Aquestes zones obscures dels drets fonamentals i de la seva interpretació, són les que tenen que ser consensuades per la via del diàleg o la democràcia. S'imposa la comunicació entre els grups socials... Una comunicació el més simètrica possible, que porti a l'acceptació de les normes com normes justes sense imposició de criteris arbitraris o espuris.

III) Implicació: idea de JUSTÍCIA

Amb una visió de la formació individual impregnada dels valors ètics reflectits en els drets fonamentals de la persona, ens proposem l'objectiu d'un món més just (DEURE DE VIURE EN PAU), on a ningú se li negui aquest bé bàsic.

La concepció de justícia més coneguda i brillant de la nostra època és la proposada pel filòsof estatunidenc JOHN RAWLS en les seves obres “*Teoria de la justícia*” i “*La justícia com equitat*”. Molts dels seus postulats senten les bases de l'Estat del Benestar en les democràcies occidentals a partir de la segona meitat del s. XX (Rawls + 2002)

Pressupòsits bàsics de la teoria de la justícia de J.Rawls

1) Oposició/crítica a l'utilitarisme

Segons l'utilitarisme un acte és correcte quan maximitza el benestar social; és una teoria conseqüencialista; no pren en consideració a les persones individualment. Es fixa tan sols en la utilitat de conjunt, indiferent al repartiment de la satisfacció individual. Segons RAWLS, l'utilitarisme considera la societat com un cos on resulta possible sacrificar a una part en benefici de les altres (d'aquí la seva proposta del MAXIMIN que veurem més endavant)

2) Postura: revitalització de la teoria del contrate social

Concepció clàssica: en una situació anomenada “estat de natura”, les persones que no tenen drets ni obligacions polítiques arriben a un acord per a establir un sistema social i polític en el que es reconeixen drets i obligacions, incloses las obligacions de complir l'acord aconseguit (els plantejaments de Locke, Rousseau, Kant...). La persona és la font dels seus propis drets i deures polítics i encarnen una fort visió liberal.

Els acords als que podrien arribar els individus lliures i iguals en un hipotètic estat de natura són els que tenen que ser adoptats com a normes bàsiques de la vida social.

Per a RAWLS els principis de justícia són el resultat d'un acord inicial. Reemplaça CONTRACTE per ACORD.

3) Aspectes novells:

Bàsicament comparteix els plantejaments de la teoria clàssica del contracte social en la seva versió hipotètica o ahistòrica, però presenta aspectes novells com:

Situació original, vel de la ignorància, equilibri reflexiu, regla del maximin.

El que és o no és just depèn dels acords i que la organització social del col·lectiu sigui equitativa, sense que ningú faci prevaldre els seus interessos sobre els demés:

LA JUSTÍCIA COM A EQUITAT

a) Posició originària:

És anàleg a l'estat de natura. Es determinen representants dels ciutadans que són posats sota el vel de la ignorància per la qual cosa manquen d'informació sobre les característiques morals irrelevantes dels ciutadans per ells representats (sexe, ètnia, religió...)

En el contracte social de Locke, els individus acorden establir normes d'organització i protecció dels ciutadans. En la posició originària, els partits representats seleccionen principis de justícia, (no creen normes concretes), que hauran de governar l'elaboració de dret positiu. Aquests principis són:

El principi de llibertat i

El principi de diferència

b) El vel de la ignorància

Els representants no disposen de ple coneixement dels seus interessos; estan sota el vel de la ignorància. Els principis que sorgiran d'aquesta situació no estan dissenyats per a l'avantatge o desavantatge dels individus, ningú pot imposar els seus interessos, per tant, es poden assolir uns principis justos. Els principis que no surtin del vel de la ignorància no seran acceptables. Les persones que es trobin cobertes pel vel de la ignorància saben que tenen interessos i fins, però ignoren quins són. Així que a l'escollir principis elegeixen aquells que protegeixen tot tipus d'interessos. Es tracta d'assegurar que les contingències naturals o socials no donin a ningú avantatges o desavantatges.

c) L'equilibri reflexiu:

És el procés de reflexió per a seleccionar els principis.

Implica seleccionar les nostres conviccions morals més fortes i segures com a punt de partida provisional i després treballar-les retrospectivament sobre els principis que justificarien tals intuïcions. Aquest procés, juntament amb el coneixement de les circumstàncies socials, ens porta a judicis elaborats per un raonament realitzat sobre la base d'anar endavant i d'anar endarrere, en el que els criteris són desenvolupats i revisats.

d) La regla del “maximin”

Serveix per a determinar quina és la situació més justa a l'hora de prendre decisions, inclús en la posició original.

Consisteix en la maximització del mínim. És a dir, ha de prendre's aquella decisió que produeixi el major benefici en front del pitjor resultat.

Així la distribució de béns entre distintes persones és justa si no existeix cap altra distribució d'aquests mateixos béns que millori les circumstàncies d'un individu sense que un altre en resulti perjudicat.

Estem plantejant una resposta a la igualtat d'oportunitats.

4) La justícia com a equitat

Per a RAWLS “...Tots els valors socials – llibertat i oportunitat, ingressos i riquesa, i els valors de respecte envers un mateix – han de distribuir-se igualment a menys que una distribució desigual de qualsevol de tots aquests béns sigui avantatjosa per a tots...”.

En base als dos principis (que hem mencionat abans):

- El principi de llibertat
- El principi de diferència

Els principis de la justícia

En el plantejament de RAWLS, és perfectament possible l'existència perdurable durant un temps prolongat d'una societat justa i estable de ciutadans lliures i iguals, tot i que estigui dividida per doctrines raonables, religioses, filosòfiques i morals, degut a que existeix un procediment contractualista pel qual conviuen una sèrie d'individus sota el vel de la

ignorància i l'única cosa que conserven és la capacitat de raonar i les nocions econòmiques (béns escassos) i socials (classes socials) més elementals.

a) El principi de llibertat

“Cada persona debe tener un derecho igual al sistema total más extenso posible de libertades básicas iguales compatible con un sistema similar de libertades para todos”.

Les llibertats bàsiques a que es refereix són: les llibertats fonamentals (pensament, consciència, expressió i reunió), de moviment i lliure elecció d'ocupació entre diverses, llibertat d'autorespecte en front a l'opressió (integritat personal), poders i prerrogatives associats a càrrecs i posicions de responsabilitat, llibertat d'ingressos i riqueses (dret a la propietat).

Que ningú en sorti perjudicat per una decisió unilateral (maximin). Una societat pluralista que assegura igual nombre de llibertats per a tots. Recorda l'imperatiu kantià: *“obra de tal manera que la teva llibertat coexisteixi amb la llibertat de tothom”.*

b) El principi de diferència

Afecta a la distribució de béns econòmics i socials, de tal forma que les desigualtats cal que estiguin estructurades de manera que assegurin:

- Un major benefici per als menys aventallats
- Que els càrrecs i posicions de privilegi estiguin oberts a tothom en justa igualtat d'oportunitats

Segons RAWLS cal atribuir la prioritat al primer (principi de llibertat) sobre el segon (principi de diferència)

El principi de llibertat té dos pretensions: 1) igualtat de llibertat per a tothom i 2) maximització de les llibertats bàsiques que hem citat anteriorment.

El segon principi concedeix prioritat a la justa igualtat d'oportunitats en front al principi pròpiament de la diferència, cal augmentar les oportunitats per a aquells que tinguin menys. És un plantejament de discriminació positiva.

Actitud assertiva

Vivim en una dictadura del que és políticament correcte i amb la “**ofendiditis**” a flor de pell. Som molt emocionals i, evidentment, hi ha idees que no es poden expressar per si algú se sent ofès. No importa si són falses o si hi ha arguments que les justifiquen; “el undécimo, no estorbar”

Però como ja apuntava F. Quevedo en la seva “epístola sensorial”

¿Siempre se ha de sentir lo que se dice?

¿Nunca se ha de decir lo que se siente?

En aquest sentit, no em resisteixo a portar aquí una cosa que té a veure amb el propòsit de la nostra lliçó inaugural EL DEURE DE VIURE EN PAU”.

Desobediència civil/incivil, entès com correcta/incorrecta. No pretenem prendre posició.

La manera d'entendre civilitat o incivilitat de la desobediència entronca amb GANDHI i MARTIN LUTHER KING. El filòsof de referència en aquestes reflexions J. RAWLS a “Teoria de la justícia” assenyala que els actes d'una desobediència civil èticament fundada han de plantejar-se com

- **transgressió de normes jurídiques concretes**
- que **no posen en qüestió l'ordenament jurídic constitucional** en el seu conjunt, que tenen un caràcter simbòlic orientat a la
- **consecució d'uns objectius inequívocament anunciats,**
- **acceptant les conseqüències legals de saltar-se les normes.**

Com a la Corcira descrita per Tucídides, les paraules per a avaluar els actes han perdut el seu sentit habitual.

Ja només em resta acabar amb les paraules de Juan Ruiz, en el “Libro del Buen Amor”:

“Cualquier home que lo oiga, si bien trovar supiere

Puede más añadir e enmendar si quisiere.

Ande de mano en mano: cualquiera que lo pidiere;

Como pella las dueñas, tómelo quien pudiere”

G. Enrech

La Seu d'Urgell, octubre de 2019